ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ CARL OTTO LENZ της 18ης Απριλίου 1991 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Α — Πραγματικά περιστατικά

1. Στην παρούσα διαδικασία λόγω παραβάσεως της Συνθήκης η Επιτροπή κατηγορεί την Ελληνική Δημοκρατία ότι τους τελευταίους τέσσερις μήνες του 1985 (από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Δεκέμβριο) εμπόδισε τις εξαγωγές αραβοσίτου από ιδιώτες προς άλλα κράτη μέλη της Κοινότητας και έτσι παρέβη το άρθρο 34 της Συνθήκης ΕΟΚ [1] και την κοινή οργάνωση της αγοράς σιτηρών [2].

2. Οι διάδικοι διαφωνούν συγκεκριμένα αν ο τρόπος με τον οποίο εφάρμοσε το καθού κράτος μέλος μια διοικητική διαδικασία που ισχύει για τις εξαγωγές δικαιολογεί τις κατηγορίες της Επιτροπής. Από τις αποφάσεις Ε4/10110, της 4ης Δεκεμβρίου 1980, και Β3.1871, της 12ης Δεκεμβρίου 1980, του Υπουργού Εμπορίου της Ελλάδας προκύπτει ότι κάθε εξαγωγέας πρέπει, για λόγους συναλλαγματικού ελέγχου, να συμπληρώνει ένα έντυπο « δηλώσεως-τιμολογίου εξαγωγής », το οποίο πρέπει να θεωρείται από εμπορική τράπεζα, η οποία βεβαιώνει την κανονικότητα της αναφερομένης τιμής. Για την εξαγωγή όμως ορισμένων εμπορευμάτων, τα οποία απαριθμούνται ειδικά και μεταξύ των οποίων δεν καταλέγεται ο αραβόσιτος, χρειάζεται η θεώρηση της Τράπεζας της Ελλάδας. Εντούτοις, για τις εξαγωγές αραβοσίτου η Τράπεζα της Ελλάδας, με τηλετύπημα της 2ας Σεπτεμβρίου 1985 προς τις εμπορικές τράπεζες, απαίτησε « προηγούμενη θεώρηση του τμήματος ελέγχου εξαγωγών » της Τράπεζας της Ελλάδας. Δεν αμφισβητείται ότι οι ελληνικές τελωνειακές αρχές επέτρεπαν κατά τη διάρκεια του κρίσιμου χρονικού διαστήματος τις εξαγωγές αραβοσίτου μόνον εφόσον είχε τηρηθεί η διαδικασία που όριζε το ανωτέρω τηλετύπημα.

3. Η Επιτροπή είναι της γνώμης ότι η εφαρμογή της διαδικασίας αυτής από την Τράπεζα της Ελλάδας είχε ως αποτέλεσμα την παρακώλυση των εξαγωγών, καθόσον η τράπεζα αυτή αρνούνταν ή καθυστερούσε υπερβολικά τη χορήγηση της θεωρήσεως στην περίπτωση των ιδιωτών επιχειρηματιών, ενώ το αντίθετο συνέβαινε στην περίπτωση αιτήσεων της ΚΥΔΕΠ (Κεντρικής Υπηρεσίας Διαχειρίσεως Εθνικών Προϊόντων)· η ΚΥΔΕΠ βέβαια, της οποίας η λειτουργία είναι γνωστή από άλλες υποθέσεις που έχουν υποβληθεί στην κρίση του Δικαστηρίου [3], είχε ιδιαίτερο συμφέρον για τη διαφορετική αυτή μεταχείριση.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

1 — Στον ισχυρισμό που προέβαλε κατά την προφορική διαδικασία η προσφεύγουσα σχετικά με παράβαση του άρθρου 5 της Συνθήκης ΕΟΚ θα αναφερθώ αμέσως παρακάτω στην παράγραφο 5.

2 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 2727/75 του Συμβουλίου, της 29ης Οκτωβρίου 1975, περί κοινής οργάνωσεως αγοράς στον τομέα των σιτηρών (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/013, σ. 158), όπως τροποποιήθηκε μεταγενέστερα.

3 — Απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 1989, στην υπόθεση C-281/87, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1989, σ. 4015), απόφαση της 12ης Ιουλίου 1990, στην υπόθεση C-35/88, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1990, σ. I-3125), και απόφαση της 19ης Μαρτίου 1991, στην υπόθεση C-32/89, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1991, σ. I-1321).

4. Η *Επιτροπή* ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αποφανθεί ότι η Ελληνική Δημοκρατία, περιορίζοντας και απαγορεύοντας τις εξαγωγές αραβοσίτου από ιδιώτες το φθινόπωρο 1985 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1985), ενώ την ίδια εποχή επετράπησαν εξαγωγές αραβοσίτου από την ΚΥΔΕΠ (Κεντρική Υπηρεσία Διαχειρίσεως Εθνικών Προϊόντων), παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το κοινοτικό δίκαιο, και ιδιαίτερα από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2727/75 για την κοινή οργάνωση της αγοράς στον τομέα των δημητριακών — αναπόσπαστο μέρος της οποίας αποτελεί το άρθρο 34 της Συνθήκης —, και από τους σχετικούς εκτελεστικούς κανονισμούς,

— να καταδικάσει την Ελληνική Δημοκρατία στην καταβολή της δικαστικής δαπάνης.

5. Κατά την προφορική διαδικασία η Επιτροπή παρέπεμψε επίσης στους ισχυρισμούς που προβάλλει με το δικόγραφο της προσφυγής, στο οποίο κατηγορεί την Ελλάδα ότι δεν συνεργάστηκε επαρκώς κατά την πριν από την άσκηση της προσφυγής διαδικασία για τη διευκρίνιση των πραγματικών περιστατικών. Λόγω της στάσεως αυτής της καθής, την οποία άλλωστε κράτησε και κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου, η Επιτροπή ζητεί επιπλέον να αναγνωριστεί η ύπαρξη παραβάσεως του άρθρου 5 της Συνθήκης ΕΟΚ.

6. Η *Ελληνική Δημοκρατία,* η οποία φρονεί ότι το τελευταίο αίτημα της Επιτροπής υποβλήθηκε εκπρόθεσμα, ζητεί να απορριφθεί η προσφυγή και να καταδικαστεί η Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

7. Ορισμένες άλλες πλευρές του νομικού πλαισίου, των επιχειρημάτων και αποδεικτικών μέσων, καθώς και της διαδικασίας, θα εξετάσω, εφόσον κρίνω αναγκαίο, στο επόμενο κεφάλαιο των προτάσεών μου. Κατά τα λοιπά παραπέμπω στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Β — Η άποψή μου επί της υποθέσεως

8. *Ι.* Πριν εκφράσω την άποψή μου επί του βασίμου της προσφυγής της Επιτροπής, δηλαδή επί του ουσιαστικού αντικειμένου της διαφοράς, θα ήθελα να κάνω δύο *προκαταρκτικές παρατηρήσεις.*

9. *1.* Όσον αφορά καταρχάς το περιεχόμενο και την έκταση του αιτήματος επί του οποίου πρέπει να αποφανθώ, συμφωνώ με την Ελλάδα ότι το αίτημα που προβλήθηκε κατά την προφορική διαδικασία σχετικά με το άρθρο 5 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν μπορεί πλέον να ληφθεί υπόψη, επειδή αντιβαίνει προς το άρθρο 38 του Κανονισμού Διαδικασίας. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι το δικόγραφο της προσφυγής πρέπει να περιέχει το αντικείμενο της διαφοράς και τα αιτήματα του προσφεύγοντος. Στην προκειμένη περίπτωση η Επιτροπή αναφέρθηκε μεν, με το δικόγραφο της προσφυγής της, στην αντιβαίνουσα προς το άρθρο 5 στάση που επέδειξε η καθής πριν από την άσκηση της προσφυγής, αλλά από κανένα σημείο του δικογράφου αυτού δεν προκύπτει ότι ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει την παράβαση αυτή. Κατά συνέπεια, η προσφυγή πρέπει να εξεταστεί σε σχέση μόνο με τα αιτήματα που περιέχονται στο δικόγραφο της προσφυγής και τα οποία επομένως προσδιορίζουν το επίδικο αντικείμενο [4].

4 — Βλ. ως προς το πρόβλημα αυτό την απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Σεπτεμβρίου 1979, στην υπόθεση 232/78, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Slg. 1979, σ. 2729, και ειδικότερα σκέψη 3).

10. *2.* Όσον αφορά το παραδεκτό της προσφυγής, της οποίας το περιεχόμενο προσδιορίστηκε ανωτέρω, αμφιβολίες θα μπορούσε να δημιουργήσει μόνο το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από το ίδιο το περιεχόμενο του αιτήματος της προσφυγής, κατά τον χρόνο του εγγράφου οχλήσεως (11 Νοεμβρίου 1986) είχε παύσει πλέον η παράβαση και επομένως θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 169, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ. Στο σημείο αυτό αρκεί η παρατήρηση ότι η καθής από την αρχή της πριν από την άσκηση της προσφυγής διαδικασίας μέχρι την περάτωση της προφορικής διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου δεν σταμάτησε να αμφισβητεί την παράβαση που της καταλογίζει η Επιτροπή. Κατά την απόφαση στην υπόθεση 199/85 [5], το σύστημα που θεσπίζεται με το άρθρο 169 της Συνθήκης ΕΟΚ έχει, μεταξύ άλλων, ως σκοπό να αποφεύγεται η άσκηση προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου λόγω της συμπεριφοράς κράτους μέλους, όταν το κράτος αυτό, αφού κινηθεί από την Επιτροπή η διαδικασία του άρθρου 169, παραδέχεται τη διάπραξη της παραβάσεως για την οποία κατηγορείται και λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την παύση της παραβάσεως αυτής εντός της προθεσμίας που του τάσσει η Επιτροπή. Εν προκειμένω όμως δεν συντρέχει, όπως προαναφέρθηκε, η πρώτη από τις δύο αυτές προϋποθέσεις. Κατά συνέπεια, κατά την ερμηνεία αυτή του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΟΚ η προσφυγή είναι παραδεκτή [6].

11. *ΙΙ.* Όσον αφορά το *βάσιμο* της προσφυγής, θα υπενθυμίσω απλώς με συντομία το νομικό πλαίσιο — για το οποίο δεν ερίζουν οι διάδικοι — και στη συνέχεια θα εξετάσω το ζήτημα αν η Επιτροπή απέδειξε ότι οι αιτιάσεις της είναι δικαιολογημένες.

12. *1.* Όσον αφορά το νομικό πλαίσιο εντός του οποίου κινούνται οι αιτιάσεις της Επιτροπής, πρέπει καταρχάς να αναγνωριστεί ότι η παρακώλυση των εξαγωγών εμπορευμάτων εν προκειμένω αποτελεί μέτρο ισοδύναμου αποτελέσματος κατά την έννοια του άρθρου 34 της Συνθήκης, επειδή μπορεί να παρεμποδίσει άμεσα και πραγματικά το ενδοκοινοτικό εμπόριο [7] και επιπλέον περιορίζει ειδικά τις εξαγωγές προς όφελος της εθνικής εγχώριας αγοράς [8].

13. Η Ελληνική Κυβέρνηση δεν επικαλέστηκε ούτε το άρθρο 36 ούτε κανέναν άλλο από τους επιτακτικούς λόγους που αναγνωρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο, ώστε να δικαιολογήσει εξαίρεση από αυτό το καθεστώς ελευθερίας των εξαγωγών, το οποίο ισχύει κατά το άρθρο 21 του κανονισμού 2727/75 και για τα εμπορεύματα εκείνα, τα οποία εμπίπτουν στην κοινή οργάνωση της αγοράς σιτηρών· η Ελληνική Κυβέρνηση περιορίστηκε απλώς να αμφισβητήσει την αλήθεια των περιστατικών που αναφέρει η Επιτροπή.

14. Αν είναι ορθοί οι ισχυρισμοί της Επιτροπής, τότε συντρέχει παράβαση όχι μόνο του άρθρου 34, αλλά και του κανονισμού 2727/75. Το Δικαστήριο έχει κατ' επανάληψη ήδη κρίνει ότι, εφόσον η Κοινότητα έχει θεσπίσει κατά το άρθρο 40 της Συνθήκης ΕΟΚ ρύθμιση περί κοινής οργανώσεως αγοράς σε ορισμένο τομέα, τα κράτη μέλη υποχρεούνται

5 — Απόφαση της 10ης Μαρτίου 1987, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1987, σ. 1039, σκέψη 7).

6 — Βλ. σε σχέση με το ανωτέρω πρόβλημα και τις προτάσεις μου της 28ης Ιανουαρίου 1986, στην υπόθεση 103/84, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1986, σ. 1759, 176), της 13ης Ιανουαρίου 1988, στην υπόθεση 240/86, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1988, σ. 1843), και της 3ης Μαρτίου 1991, στην υπόθεση C-247/89, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, απόφαση της 11ης Ιουλίου 1991 (Συλλογή 1991, σ. I-3659, I-3670).

7 — Βλέπε απόφαση της 11ης Ιουλίου 1974, στην υπόθεση 8/74, Εισαγγελική Αρχή κατά Bennoît και Gustave Dassonville (Slg. 1974, σ. 837, σκέψη 5).

8 — Βλ. απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 1979, στην υπόθεση 15/79, Groenveld κατά Produktschap voor Vee en Vlees (Slg. 1979, σ. 3409). Εκτός από μία περίπτωση, στην οποία η Επιτροπή πιστεύει ότι μια ποσότητα αραβοσίτου εξήχθη από την ΚΥΔΕΠ αντί από έναν ιδιώτη επιχειρηματία, του οποίου η σχετική «άδεια εξαγωγής» (βλέπε κατωτέρω υποσημείωση 14) είχε μόλις ανακληθεί, η Επιτροπή δεν φαίνεται να θεωρεί ότι οι εξαγωγές που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν από τους ιδιώτες επιχειρηματίες πραγματοποιούνταν (κατά σύστημα) από την ΚΥΔΕΠ· η Επιτροπή αναφέρει γενικά ότι τα εμπόδια δεν ίσχυαν για την ΚΥΔΕΠ.

να μη λαμβάνουν κανένα μέτρο που παρεκκλίνει από τη ρύθμιση αυτή ή μπορεί να τη βλάψει [9]. Σύμφωνα με τη νομολογία αυτή, οι κοινές οργανώσεις αγορών στηρίζονται στην αρχή της ανοικτής αγοράς, στην οποία έχει ελεύθερη πρόσβαση κάθε παραγωγός και της οποίας η λειτουργία ρυθμίζεται αποκλειστικά από τα νομοθετήματα που προβλέπουν οι οργανώσεις αυτές [10]. Επειδή ο επίδικος εν προκειμένω περιορισμός των εξαγωγών ρυθμίζει τη λειτουργία της αγοράς μονομερώς και διαφορετικά απ' ό,τι προβλέπει ο κανονισμός 2727/75, ορθώς η Επιτροπή θεωρεί ότι η στάση που καταλογίζει στην καθής αποτελεί παράβαση όχι μόνο του άρθρου 34 της Συνθήκης ΕΟΚ, αλλά και του κανονισμού αυτού [11].

15. Όσον αφορά την άποψη της Επιτροπής — η οποία εκφράζεται επίσης στο αιτητικό της προσφυγής — ότι τα επίμαχα προσκόμματα δεν ίσχυαν κατ' εξαίρεση για την ΚΥΔΕΠ, ο περιορισμός αυτός του αντικειμένου της προσφυγής δεν δημιουργεί κανένα πρόβλημα. Εξάλλου, δεν νομίζω ότι χρειάζεται να εξεταστεί η ορθότητα του ισχυρισμού αυτού, αφού η μεταχείριση αυτή της ΚΥΔΕΠ θα ήταν απλώς σύμφωνη προς τις διατάξεις της Συνθήκης και της κοινής οργανώσεως αγοράς, χωρίς να επηρεάζει καθόλου την παράβαση για την οποία κατηγορείται η Ελλάδα σε σχέση με τις εξαγωγές των ιδιωτών επιχειρηματιών [12].

16. *2.* Ας έλθουμε τώρα στο ζήτημα αν η Επιτροπή, η οποία φέρει το βάρος αποδείξεως [13], απέδειξε τον ισχυρισμό της περί παραβάσεως της Συνθήκης, την ορθότητα του οποίου αμφισβητεί η Ελλάδα.

17. α) Θα ήθελα να αρχίσω τις παρατηρήσεις μου με τις δύο επιστολές που απηύθυνε η εταιρία Cargill στην Τράπεζα της Ελλάδας στις 12 Δεκεμβρίου 1985 και στις 14 Ιανουαρίου 1986 και των οποίων η προσκόμιση ενώπιον του Δικαστηρίου επιτράπηκε στην Επιτροπή με Διάταξη του Δικαστηρίου επί παρεμπίπτοντος ζητήματος. Από τις επιστολές αυτές προκύπτει ότι η εν λόγω επιχείρηση είχε ζητήσει στις 22 Νοεμβρίου 1985 μια «άδεια εξαγωγής» [14], η οποία όμως δεν είχε χορηγηθεί μέχρι την ημέρα της τελευταίας επιστολής (τη 14η Ιανουαρίου 1986). Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Επιτροπής, η ορθότητα των οποίων δεν αμφισβητήθηκε, το τόσο μακρό αυτό χρονικό διάστημα δεν σημαίνει μόνον, ενόψει των συνηθειών που επικρατούν στο εμπόριο σιτηρών, καθυστέρηση, αλλά ισοδυναμεί με απόλυτη παρακώλυση των εξαγωγών.

18. Η Ελληνική Κυβέρνηση δεν αμφισβήτησε το περιεχόμενο των επιστολών αυτών ούτε με τις παρατηρήσεις που διατύπωσε σε σχέση με τις δύο αυτές επιστολές ούτε με την απάντηση που έδωσε σε σχετική ερώτηση του Δικαστηρίου. Η Ελληνική Δημοκρατία ανέφερε απλώς ότι πρόκειται για μονομερή παρουσίαση των γεγονότων από την ενδιαφερόμενη επιχείρηση. Κατά δε την προφορική διαδικασία πρόσθεσε ότι είναι χαρακτηριστικό ότι η εταιρία Cargill δεν ζήτησε σχετικά την παροχή έννομης προστασίας από τα ελληνικά δικαστήρια. Ο ισχυ-

9 — Βλέπε π.χ. απόφαση της 18ης Μαΐου 1977, στην υπόθεση 111/76, Officier van Justitie κατά Beert van den Hazel (Slg. 1977, σ. 90), απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 1978, στην υπόθεση 83/78, Pigs Marketing Board κατά Redmond (Slg. 1978, σ. 2347), απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1986, στην υπόθεση 124/85, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1986, σ. 3935), απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1988, στην υπόθεση 272/86, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1988, σ. 4875).

10 — Βλέπε π.χ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση 83/78, σκέψη 57, και την απόφαση στην υπόθεση C-35/88, βλέπε υποσημείωση 3, σκέψη 29.

11 — Βλέπε σχετικά τις παρατιθέμενες στην υποσημείωση 9 αποφάσεις επί των υποθέσεων 83/78 και 272/86· το πρόβλημα αυτό δεν εξετάστηκε από το Δικαστήριο σε μια πιο πρόσφατη απόφαση του της 19ης Μαρτίου 1991, στην υπόθεση C-205/89, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1991, σ. I-1361, σκέψη 13).

12 — Βλέπε τη δεύτερη παράγραφο της υποσημειώσεως 8.

13 — Βλέπε κυρίως της αποφάσεις της 25ης Μαΐου 1982, στις υποθέσεις 96/81 και 97/81, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (Συλλογή 1982, σ. 1791 και 1819 αντίστοιχα)· η νομολογία αυτή επιβεβαιώθηκε τελευταία με την απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 1991, στην υπόθεση C-244/89, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1991, σ. I-163, σκέψη 35).

14 — Εν προκειμένω νοείται οπωσδήποτε η επίμαχη θεώρηση. Απαντώντας σε ερώτηση του Δικαστηρίου, η Ελληνική Κυβέρνηση δήλωσε — και η δήλωσή της αυτή δεν αμφισβητήθηκε — ότι για τις εξαγωγές δεν χρειάζονταν άλλες διοικητικές άδειες πέρα από τη θεώρηση επί της δηλώσεως-τιμολογίου εξαγωγής.

ρισμός αυτός δεν αρκεί, κατά την άποψή μου, για να υποβαθμίσει την αξία που έχουν οι επιστολές αυτές για τη διαμόρφωση δικανικής πεποιθήσεως. Από την άποψη αυτή έχει αποφασιστική σημασία το γεγονός ότι πρόκειται για γεγονότα στα οποία υπήρξε συμμετοχή των ελληνικών αρχών και ότι επομένως, για να μπορέσει το καθού κράτος μέλος να ανασκευάσει το περιεχόμενο των υποβληθεισών επιστολών, πρέπει οπωσδήποτε να στηρίξει σε *αποδεικτικά στοιχεία* τους ισχυρισμούς του σε σχέση με τις επίδικες λεπτομέρειες και να εκθέσει διαφορετικά τα πραγματικά περιστατικά, υποβάλλοντας ενδεχομένως τα αναγκαία έγγραφα [15].

19. Από όλα τα ανωτέρω προκύπτει ότι οι αιτιάσεις της Επιτροπής είναι βάσιμες, όσον αφορά την περίπτωση της εταιρίας Cargill, και ότι η περίπτωση αυτή οπωσδήποτε αποδεικνύει και τη διάρκεια της καταλογιζόμενης παράβασης.

20. β) Επιπλέον, τα στοιχεία που διαθέτουμε δικαιολογούν, κατά τη γνώμη μου, τη συναγωγή και του συμπεράσματος ότι το μόλις ανωτέρω παρατεθέν περιστατικό δεν αποτελεί μεμονωμένη περίπτωση, αλλά μάλλον ένα παράδειγμα της γενικής πρακτικής της Ελλάδας κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα.

21. Όσον αφορά καταρχάς τα συμφέροντα που κατά την Επιτροπή υπαγόρευσαν τη στάση της Ελλάδας, παραπέμπω στα πρακτικά της 36ης Γενικής Συνελεύσεως της ΚΥΔΕΠ, τα οποία μας είναι γνωστά ήδη από τις υποθέσεις C-35/88 [16] και C-32/89 [17] και των οποίων το περιεχόμενο, όπως προκύπτει από το έγγραφο που προσκόμισε η Επιτροπή, ουδόλως αμφισβητήθηκε. Από τα πρακτικά αυτά προκύπτει αφενός μεν ότι η ΚΥΔΕΠ είχε την υποχρέωση, ανεξάρτητα από τις ποσότητες που συνέλεγε, να καλύπτει την εγχώρια ζήτηση σε αραβόσιτο, αφετέρου δε ότι οι έμποροι σιτηρών πρόσφεραν στους παραγωγούς την εποχή εκείνη (από τον Σεπτέμβριο) υψηλότερες τιμές απ' ό,τι η ΚΥΔΕΠ, διότι εξήγαν τις αγοραζόμενες ποσότητες σε ακόμη υψηλότερες τιμές. Στις υποθέσεις C-35/88 και C-32/89 το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι από τον Ιανουάριο 1981 το Ελληνικό Δημόσιο καλύπτει τα ελλείμματα που δημιουργούνται στην ΚΥΔΕΠ λόγω των παρεμβάσεών της στην αγορά σιτηρών και ότι οι τιμές αγοράς και πωλήσεως της ΚΥΔΕΠ καθορίζονταν επίσης από τις ελληνικές αρχές [18]. Υπό τις συνθήκες αυτές, ιδίως δε αφού έπρεπε, προς το συμφέρον των Ελλήνων κτηνοτρόφων, να αποφευχθεί η αύξηση της τιμής πωλήσεως, υφίστατο συμφέρον για την αποφυγή του ενδεχομένου μεγαλύτερης ζητήσεως και υψηλότερων τιμών, που θα προκαλούνταν από τις εξαγωγές των ιδιωτικών εμπορικών επιχειρήσεων. Ειδάλλως είτε θα έπρεπε να αυξηθεί η τιμή αγοράς, οπότε, αν παρέμενε αμετάβλητη η τιμή πωλήσεως, θα αύξανε και το έλλειμμα της ΚΥΔΕΠ που θα έπρεπε να καλυφθεί από το Δημόσιο, είτε — αν παρέμενε ίδια η τιμή αγοράς — η ΚΥΔΕΠ δεν θα μπορούσε πλέον να εκπληρώσει την αποστολή της ως προς τον εφοδιασμό της αγοράς. Τέλος, αν αύξαναν η τιμή αγοράς *και* η τιμή πωλήσεως, θα διακυβευόταν ο στόχος των παρεμβάσεων σε τιμές καθοριζόμενες από το κράτος, δηλαδή η ενίσχυση των Ελλήνων κτηνοτρόφων [19].

22. Υπό τις συνθήκες αυτές νομίζω ότι δεν έχει καμία σημασία αν, όπως φαίνεται να

15 — Βλέπε επί παρόμοιας περιπτώσεως την απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1988, στην υπόθεση 272/86, βλέπε υποσημείωση 9, σκέψη 21.

16 — Απόφαση της 21ης Ιουλίου 1990, βλέπε υποσημείωση 3, σκέψη 20.

17 — Απόφαση της 19 Μαρτίου 1991, βλέπε υποσημείωση 3, σκέψεις 13 επ.

18 — Βλ. την απόφαση της 12ης Ιουλίου 1990, στην υπόθεση C-35/88 (προαναφερθείσα υποσημείωση 3), σκέψεις 22 έως 25, και την απόφαση της 19ης Μαρτίου 1991, στην υπόθεση C-32/89 (προαναφερθείσα υποσημείωση 3), σκέψεις 15 και 16.

19 — Βλ. τους — μη αμφισβητηθέντες — ισχυρισμούς στη σ. 10 του δικογράφου της προσφυγής, όπου αναφέρεται ότι η ΚΥΔΕΠ τροφοδοτεί την αγορά με επιδοτούμενο αραβόσιτο.

φρονεί η Επιτροπή, η ΚΥΔΕΠ είχε συμφέρον να πραγματοποιεί η ίδια τις εξαγωγές αντί για τους ιδιώτες επιχειρηματίες (π.χ. για να εκμεταλλεύεται η ίδια τις διαφορές τιμής μεταξύ του ελληνικού και του εισαγόμενου αραβοσίτου). Ομοίως, δεν έχει καμία σημασία αν η ανωτέρω περιγραφόμενη κατάσταση επιδεινώθηκε κατά την κρίσιμη περίοδο λόγω της υποτιμήσεως της δραχμής στις 19 Οκτωβρίου 1985 — η δε Ελλάδα φαίνεται να ισχυρίζεται ότι πριν από την ημερομηνία αυτή δεν υπήρχε κανένα ιδιαίτερο συμφέρον για την παρακώλυση των εξαγωγών.

23. Η διαδικασία χορηγήσεως θεωρήσεως από το τμήμα ελέγχου εξαγωγών της Τράπεζας της Ελλάδας, η οποία κατά την άποψη της Επιτροπής χρησιμοποιήθηκε για την παρακώλυση των εξαγωγών κατά την κρίσιμη περίοδο, δεν βρίσκει ικανοποιητική εξήγηση ούτε από την άποψη των συναλλαγματικών ελέγχων ούτε από άλλες απόψεις, τις οποίες ανέφερε κατά την παρούσα διαδικασία για να δικαιολογήσει τη στάση της η Ελληνική Κυβέρνηση.

24. Όσον αφορά καταρχάς τον έλεγχο συναλλάγματος, τον έλεγχο αυτό εξασφάλιζε ήδη η διαδικασία με την οποία η εμπορική τράπεζα βεβαίωνε κατά τη θεώρηση ότι η συναλλαγή ήταν σύμφωνη προς τις διατάξεις περί συναλλάγματος. Όπως δε ορθά τόνισε η Επιτροπή, αρμόδια στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής δεν ήταν η υπηρεσία συναλλάγματος της Τράπεζας της Ελλάδας, αλλά το τμήμα ελέγχου εξαγωγών.

25. Το καθού κράτος μέλος εξάλλου δεν επικαλέστηκε λόγους συναλλαγματικού ελέγχου για να δικαιολογήσει την επίδικη διαδικασία, αλλά ανέφερε ότι σκοπός της διαδικασίας αυτής ήταν η βελτίωση της στατιστικής παρακολουθήσεως και του ελέγχου της κινήσεως των εμπορευμάτων. Οι λόγοι όμως αυτοί δεν μειώνουν τη βαρύτητα των αιτιάσεων της Επιτροπής. Όσον αφορά τη στατιστική παρακολούθηση, θα μπορούσε να επιτευχθεί και με την υποβολή μιας απλής δηλώσεως εξαγωγής, χωρίς να χρειάζεται θεώρηση, από την οποία να εξαρτάται η δυνατότητα εξαγωγής. Όσον αφορά τον έλεγχο της κινήσεως των εμπορευμάτων, το επιχείρημα αυτό μπορεί να έχει δύο έννοιες. Αν αφορά μόνο τα στατιστικά στοιχεία, τότε και στην περίπτωση αυτή ισχύουν οι ανωτέρω σκέψεις· αν πάλι σημαίνει ότι σκοπός της διαδικασίας ήταν να υπάρχει η δυνατότητα, οσάκις παρίστατο ανάγκη, να παρακωλύονται οι εξαγωγές, θα επιβεβαιωνόταν αυτόματα η ορθότητα των αιτιάσεων της Επιτροπής.

26. Επιπλέον, υπέρ της ορθότητας γενικώς των αιτιάσεων της Επιτροπής συνηγορεί το γεγονός ότι τα άρθρα από τις εφημερίδες *ΤΑ ΝΕΑ* (7 Νοεμβρίου 1985) και *ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ* (8 Νοεμβρίου 1985), τα οποία η Επιτροπή καταρχάς ανέφερε και στη συνέχεια υπέβαλε ενώπιον του Δικαστηρίου, κάνουν λόγο για δημόσια δήλωση του Υπουργού Εμπορίου περί απαγορεύσεως των εξαγωγών από τις 2 Σεπτεμβρίου 1989. Από το προσκομισθέν άρθρο της εφημερίδας *ΤΑ ΝΕΑ* προκύπτει επίσης ότι με την εφαρμογή της απαγορεύσεως είχε επιφορτισθεί η Τράπεζα της Ελλάδας. Το καθού κράτος μέλος δήλωσε μεν ότι ο Υπουργός Εμπορίου δεν επέβαλε καμία απαγόρευση των εξαγωγών, αλλά δεν αποπειράθηκε να εξηγήσει πώς εμφανίστηκαν στον Τύπο τα δημοσιεύματα αυτά, τα οποία συμπίπτουν κατά τα ουσιώδη σημεία τους[20]. Το καθού

20 — Βλέπε επίσης το άρθρο από την εφημερίδα *Η ΒΡΑΔΥΝΗ* της 6ης Νοεμβρίου 1985, το οποίο επίσης προσκόμισε η Επιτροπή.

κράτος μέλος περιορίστηκε να διατυπώσει τις εξής δύο παρατηρήσεις: Πρώτον, έθεσε γενικά ζήτημα αξιοπιστίας των δημοσιευμάτων του Τύπου· δεύτερον, όσον αφορά τον ισχυρισμό της Επιτροπής ότι είχαν ασκηθεί πιέσεις επί του Υπουργού Γεωργίας για να επιβάλει απαγόρευση των εξαγωγών, το καθού υποστηρίζει ότι ο Υπουργός Γεωργίας δεν είναι αρμόδιος να λαμβάνει τέτοιες αποφάσεις και ότι ο ισχυρισμός της Επιτροπής δεν αποδεικνύει ότι ο Υπουργός Εμπορίου έλαβε το επίδικο μέτρο.

27. Τόσο κατά τη διαδικασία πριν την άσκηση της προσφυγής όσο και ενώπιον του Δικαστηρίου η Ελληνική Δημοκρατία προσκόμισε, προκειμένου να ανασκευάσει πλήρως τις αιτιάσεις της Επιτροπής, διάφορα στοιχεία και έγγραφα, και συγκεκριμένα

— έναν πίνακα των αιτήσεων θεωρήσεως που υποβλήθηκαν το *1986*,

— στοιχεία για το *συνολικό* βάρος των ποσοτήτων αραβοσίτου που εξήχθησαν κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα από ιδιωτικές εμπορικές επιχειρήσεις *και* την ΚΥΔΕΠ (περίπου 69 000 τόνοι),

— στοιχεία για τις ποσότητες που εξήγαγαν *καθ' όλη τη διάρκεια* του έτους 1985 οι ιδιωτικές εμπορικές επιχειρήσεις και η ΚΥΔΕΠ,

— στοιχεία για τις ποσότητες που *παρήχθησαν* στην Ελλάδα το 1984 και το 1985,

— έγγραφα για τρεις εξαγωγές που πραγματοποίησε η *ΚΥΔΕΠ* κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα βάσει θεωρήσεων που είχαν χορηγηθεί *πριν* από το διάστημα αυτό,

— (κατά την υποβολή του υπομνήματος ανταπαντήσεως[21] και κατόπιν ερωτήσεως του Δικαστηρίου) έναν πίνακα των εξαγωγών που *πραγματοποίησαν* κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα οι ιδιωτικές εμπορικές επιχειρήσεις *χωρίς να προσδιορίζεται* πότε είχαν ζητηθεί και πότε είχαν χορηγηθεί οι *θεωρήσεις*.

28. Όσον αφορά το τελευταίο αυτό σημείο, επιβάλλεται μία ακόμη παρατήρηση. Ο πίνακας που κατέθεσε η Ελληνική Κυβέρνηση αναφέρει τρεις εξαγωγές, δύο από τις οποίες πραγματοποιήθηκαν από την εταιρία Cargill και αφορούσαν 5 500 τόνους η καθεμία (14 Οκτωβρίου 1985), η δε άλλη πραγματοποιήθηκε από την εταιρία Καδινόπουλος και αφορούσε 20 000 τόνους (27 Σεπτεμβρίου 1985). Όσον αφορά την εταιρία Cargill, δεν έχουμε κανένα στοιχείο ότι οι δύο ανωτέρω εξαγωγές πραγματοποιήθηκαν βάσει θεωρήσεων που χορηγήθηκαν κατά το κρίσιμο διάστημα. Αντίθετα, από τα έγγραφα που κατέθεσε η Επιτροπή επ' ευκαιρία των απαντήσεων που έδωσε στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου — αντίγραφα μιας επιστολής της εταιρίας Cargill προς την Επιτροπή, της 23ης Απριλίου 1990, και των δηλώσεων-τιμολογίων εξαγωγής για τις ανωτέρω εξαγωγές — φαίνεται μάλλον ότι οι θεωρήσεις χορηγήθηκαν στις 16 Αυγούστου 1985. Όσον αφορά την εταιρία Καδινόπουλος, η Επιτροπή τόνισε, όταν απέστειλε το έγγραφο οχλήσεως και όταν υπέβαλε στο Δικαστήριο τα αποκόμματα των εφημερίδων, ότι η επιχείρηση αυτή είχε λάβει «εκ λάθους» στις 27

21 — Σχετική αναφορά είχε πάντως ήδη γίνει με το υπόμνημα αντικρούσεως.

Σεπτεμβρίου 1985 θεώρηση από υποκατάστημα της Τράπεζας της Ελλάδας για συγκεκριμένη εξαγωγή αραβοσίτου, αλλά οι ελληνικές αρχές ζήτησαν από την εταιρία αυτή να μην κάνει χρήση της εν λόγω θεωρήσεως, όπως και έγινε. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ελαφρυντικό στοιχείο για την καθής, μόνον εφόσον η καθής αποδείκνυε ότι η εξαγωγή της 27ης Σεπτεμβρίου 1985, στην οποία αναφέρθηκε η ίδια, πραγματοποιήθηκε βάσει της θεωρήσεως αυτής — που χορηγήθηκε δηλαδή την ίδια ημέρα. Το μόνο όμως που δήλωσε η καθής, ακόμη και μετά την υποβολή ρητής ερωτήσεως του Δικαστηρίου, είναι ότι δεν γνωρίζει αν πρόκειται για την ίδια ή για άλλη περίπτωση. Αλλά και γενικότερα από τη δικογραφία δεν προκύπτει κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι πρόκειται για την ίδια εξαγωγή — εκτός από μια (όψιμη) παρατήρηση της Ελληνικής Κυβερνήσεως κατά την προφορική διαδικασία, από την οποία όμως το μόνο που συνάγεται είναι ότι η εν λόγω θεώρηση της 27ης Σεπτεμβρίου 1985 αφορούσε επίσης ποσότητα 20 000 τόνων και από την οποία επομένως δεν συνάγεται κανένα σαφές συμπέρασμα.

29. Κατά συνέπεια, κανένα από τα ανωτέρω στοιχεία και έγγραφα δεν μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την πειστικότητα των ενδείξεων που ανέφερε η Επιτροπή. Επιπλέον δε, όταν το Δικαστήριο μετά την περάτωση της έγγραφης διαδικασίας ζήτησε ρητά από το καθού κράτος μέλος έναν πίνακα των αιτήσεων θεωρήσεως που υποβλήθηκαν κατά την κρίσιμη περίοδο, καθώς και στοιχεία για την τύχη των αιτήσεων αυτών, και μάλιστα για κάθε συγκεκριμένο επιχειρηματία, για τις ημερομηνίες υποβολής της αιτήσεως και κοινοποιήσεως της αποφάσεως επί της αιτήσεως, για τις ποσότητες και τους τόπους προορισμού, η Ελληνική Κυβέρνηση δεν έδωσε καμία απάντηση και επομένως δεν έδειξε μόνον απροθυμία συνεργασίας με τα κοινοτικά όργανα, αλλά άφησε αχρησιμοποίητη και τη δυνατότητα που της προσφέρθηκε να αμυνθεί αποτελεσματικά.

Γ — Πρόταση

30. Για όλους τους ανωτέρω λόγους προτείνω στο Δικαστήριο

1) να αναγνωρίσει ότι η Ελληνική Δημοκρατία, παρακωλύοντας τις εξαγωγές αραβοσίτου από ιδιώτες προς άλλα κράτη μέλη κατά το φθινόπωρο του 1985 (από Σεπτέμβριο μέχρι Δεκέμβριο), παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 34 της Συνθήκης ΕΟΚ και τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2727/75,

2) να καταδικάσει την Ελληνική Δημοκρατία, κατά το άρθρο 69 του Κανονισμού Διαδικασίας, στα δικαστικά έξοδα.